

TEKNOLOGIYA TA'LIMI JARAYONIDA O'QUVCHILARDA MAHSULOT TAYYORLASH TEKNOLOGIYALARI TAHLILI

Jabborova Umida Yusupovna

JDPU Sirtqi bo'lim, Tabiiy va aniq fanlarda masofaviy ta'lim kafedrasida o'qituvchisi

Yoshlarimizning mustaqil fikrlaydigan yuksak intellektual va ma'naviy salohiyatga ega bo'lib dunyo miqyosida o'z tengdoshlariga hech qaysi sohada bo'sh kelmaydigan insonlar bo'lib kamol topishi, baxtli bo'lishi uchun davlatimizi bor kuch va imkoniyatlarini safarbar etamiz.

Sh. M. Mirziyoyev

Annotatsiya: *Ushbu maqolada 20-yanvardagi O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyevning maktablarda xorijiy tillar va kasb o'rgatish tizimini rivojlantirish masalalari bo'yicha kengaytirilgan yig'ilishi, o'tkazildi. O'rta maxsus ta'lim muassasalarida texnologiya ta'limi jarayonida o'quvchilarda mahsulot tayyorlash texnologiyalari tahlili yuzasidan ilmiy izlanishlar mohiyati yoritilgan. Unda muassasalarida texnologiya ta'limi jarayonida o'quvchilarda mahsulot tayyorlash texnologiyalari tahlili nazariy asoslari, metodlari va vositalariga alohida e'tibor berilgan. O'rta maxsus ta'lim muassasalarida mahsulotlar tayyorlash kurslarini o'qitish va kelajakda zamon talablariga javob bera oladigan darajada bo'lish va ushbu kursni o'quv jarayonini tashkil etish metodikasi yoritilgan.*

Tayanch so'zlar: *Mahsulot tayyorlash, texnologiyalar, kreativ industriya, ijtimoiy davlat.*

Аннотация: *В данной статье 20 января состоялось расширенное совещание Президента Республики Узбекистан Ш.М.Мирзиёева по вопросам развития системы иностранных языков и профессионального обучения в школах. Освещен характер научных исследований по анализу технологий приготовления продукции у студентов в процессе технологического обучения в средних специальных учебных заведениях. В ней особое внимание уделено теоретическим основам, методам и инструментам анализа технологий приготовления продукции студентами в процессе технологического образования в своих вузах. Освещена методика преподавания курсов подготовки изделий в средних специальных учебных заведениях и возможность удовлетворения требований времени в будущем и образовательном процессе данного курса.*

Ключевые слова: *Разработка продуктов, технологии, креативная индустрия, социальное государство.*

Abstract: *In this article, the expanded meeting of the President of the Republic of Uzbekistan Sh.M. Mirziyoyev on the issues of development of the system of foreign languages and vocational training in schools on January 20 was held. The nature of scientific research on the analysis of product preparation technologies among students during technology education in secondary special educational institutions is highlighted. In it, special attention is paid to the theoretical bases, methods and tools of the analysis of product preparation*

technologies among students in the process of technology education in their institutions. The method of teaching product preparation courses in secondary special educational institutions and being able to meet the requirements of the time in the future and the educational process of this course is highlighted.

Key words: *Product development, technologies, creative industry, social state.*

Bugungi kunda uzluksiz ta'lim tizimini mazmunan modernizatsiyalash va ta'lim-tarbiya samaradorligini yangi sifat bosqichiga ko'tarishdan asosiy maqsad yoshlarimizning zamonaviy bilim va kasbga ega bo'lishiga qaratilgan. O'ta murakkab va tahlikali zamonda mavjud bo'lgan har qanday xatarga, zararli ta'sir va oqimlarga nisbatan ogoh, sezgir va hushyor bo'lib yashashini va jamiyatimiz hayotida munosib o'rin egallashini ta'minlashdan iborat hisoblanadi.

O'quv jarayonida o'zaro hamkorlikka asoslangan do'stona muhitni vujudga keltirish shaxsga yo'naltirilgan ta'lim jarayonini tashkil etish nuqtai nazaridan muhim ahamiyatga ega. Texnologiya ta'limidagi o'quv-biluv jarayoni o'quvchining huquqlari va erkinliklarini himoya qilish asosida tashkil qilinishi lozim. O'qituvchi bilan o'quvchi orasida o'zaro hamkorlik muhiti yaratilayotganda barcha o'quvchilarning imkoniyatlari va ehtiyojlari hisobga olinishi juda muhimdir. Bu jarayonda o'zaro tenglik muhiti hukmron bo'ladi, o'quv jarayonida o'quvchilarning aksariyat muammolarini echishga ko'maklashadigan ta'lim-tarbiya jarayoni tashkil etiladi. Ta'lim-tarbiya maktab, ota-onalar, mahalla va o'quvchilar jamoasi hamkorligida, demokratiya va tolerantlik tamoyillari asosida amalga oshiriladi. Bu jarayonda o'quvchilar oddiy ta'lim oluvchilar emas, ta'lim-tarbiya jarayonining teng huquqli, hamkorlik asosida jipslashgan ishtirokchilari bo'lishlariga erishiladi.

ASOSIY QISM

Shuni alohida ta'kidlash lozimki, o'qituvchi o'quv-biluv jarayonini tashkil etar ekan, har bir o'quvchining betakror ekanligi, uning ta'lim-tarbiyasi oilaviy muhitga, sinfdagi mavqeiga, ustozlarining munosabatiga, ruhiy kechinmalari va kayfiyatiga ko'p jihatdan bog'liq bo'lishini unutmash lozim. Umumiy o'rta ta'lim muassasasidagi har bir pedagog o'quvchining qalbidan chuqur joy ola bilishi, ularning hurmat-ehtiromiga sazovor bo'la olishga erishishi, o'quvchining eng yaqin kishilaridan biriga aylanishi, quvonchi va tashvishiga sherik bo'lishi, muammoli vaziyatlarda to'g'ri yo'l ko'rsata olishi zarurki, shundagina ta'lim-tarbiya oldiga qo'yilgan maqsadga erishiladi.

O'quvchilar orasidagi o'zaro hamkorlik muhitini shakllantirish uchun, avvalo, quyidagilarni amalga oshirish kerak:

- o'quv jarayonida ijodkorlik muhitini vujudga keltirish;
- o'quvchilar faoliyatini muayyan tartib asosida tashkil etish;
- o'quvchilar jamoasi orasida o'zaro do'stona muhitni vujudga keltirish kabilar.

O'zaro hamkorlik va do'stona muhitni vujudga keltirish uchun muayyan

maqsadga yo'naltirilgan pedagogik jarayonni shunday tashkil etish lozimki, buning uchun o'quv-tarbiya jarayonining ochiq xarakter kasb etishi va o'zaro axborotlar almashinuvi uchun qulay bo'lishini ta'minlash muhimdir.

Ta'lim jarayonida o'zaro hamkorlikni yo'lga qo'yish uchun o'quvchilarda ongli faoliyat ko'rsatish ko'nikmasini tarkib toptirish, ularni mustaqil, ijodiy fikrlashga o'rgatish alohida

ahamiyatga ega. Chunki umumiy o'rta ta'lim o'quvchilari murakkab, ruhiy inqirozlar vujudga keladigan, yuqori quvvatga ega bo'lgan, shijoatli, yangilikka chanqoq, olamni o'zlashtirishga intiluvchan, mustaqillik va moslashuvchanlikka moyil, xulq-atvorida ijtimoiy me'yorlarning shakllanishi jadal sur'at bilan kechadigan yoshda bo'ladilar. Shunga ko'ra quyidagilarning muhimligi kuzatilmogda:

- o'qituvchi bilan o'quvchilar hamkorligini boshlang'ich sinflardayoq yo'lga qo'yishning zarurligi;

- o'qituvchi bilan o'quvchilar hamkorligini ta'minlashga xizmat qiladigan metodlarni qo'llashning muhimligi;

- o'quvchilarga taqdim etiladigan axborotlar hajmining kengligi va ularni o'zlashtirish o'zaro hamkorlik va fikr almashinish muhitini taqozo qilishi;

- o'qituvchi bilan o'quvchilar orasida do'stona hamkorlikka asoslangan muhitning vujudga kelishi o'qituvchi pedagogik faoliyatining tarkibiy qismiga aylanishi zarurligi;

- o'quvchilar va o'qituvchilar munosabatlarida an'anaviy pedagogik yondashuvlarning saqlanib qolayotganligi va uni bartaraf etish ehtiyojining kuchayayotganligi;

- ta'lim jarayoni samaradorligini ta'minlashda o'qituvchi bilan o'quvchilar hamkorligining muhimligi;

- o'qituvchining muomala odobi, nazokati, shaxslararo muomala maromi, o'quvchilar bilan do'stona munosabatni o'rnatuvchi muhim omil ekanligi va boshqalar.

Ta'lim jarayonida o'quvchilarning hamkorlikka asoslangan ijodiy faoliyatini tashkil etish uchun axborotli mahsullarni tayyorlash va ulardan foydalanish muhim ahamiyatga ega. Mazkur jarayonda sun'iy intellekt yoki mantiqiy-lingvistik modeldan unumli foydalanish mumkin. Bilimlarni modellashtirish turli ilmiy yo'nalishlarda turli maqsadlarda amalga oshiriladi. Ekspert tizimlar nazariyasida bu metoddan intellektual vazifalarni kompyuter vositasida echishda foydalaniladi. O'quv muhitida o'qituvchi ham jismoniy, ham virtual ekspert model sifatida namoyon bo'ladi. Pedagogika fani uchun umumlashgan quvvatlarni qo'lga kiritish o'ta muhim ahamiyatga ega. Chunki u yangi bilimlarni o'zlashtirishni ta'minlaydi. Umumlashgan quvvatlarni sarflash o'quv jarayonida juda zarur hisoblanadi. Jumladan,

1) o'quvchilarni aniq ilmiy, amaliy muammolarni echishga jalb etish, bu jarayonda ularda muayyan qiziqishlarni hosil qilish;

2) o'quvchilarning o'quv ishlarini shunday tashkillashtiriladiki, mantiqiy-lingvistik modeldan topshiriqlarni echish vositasi va ularning echimlarini tekshirish usuli sifatida foydalanish imkoniyati vujudga kelishi;

3) qo'lga kiritilgan natijalar aksariyat hollarda elektron ko'rinishlarda ifodalanishi lozim.

Buning natijasida o'quvchilarda kompyuterdan foydalanishga oid dastlabki ko'nikmalar tarkib topadi va har bir o'quvchida o'zlari uchun zarur bo'lgan axborotlar bazasini yaratishga bo'lgan intilish vujudga keladi. Bu jarayonda guruh a'zolari birgalikda harakat qila boshlaydilar, har bir o'quvchi o'z bilim zahirasini guruhdoshlari egallagan bilimlar yordamida boyitish imkoniyatini qo'lga kiritadi. Bunda ularga yangi bilimlar bilan boyitilgan o'quv materiallari yaqindan yordam beradi, shuningdek, o'qituvchi intellektual xarakterdagi o'quv topshiriqlaridan kengroq foydalangan holda hamkorlikka asoslangan o'quv muhitini vujudga

keltirishi lozim. Ta'lim-tarbiya tizimiga bunday yodashuvni tatbiq qilish natijasida maktab ta'limida yangi yo'nalish vujudga keladi.

Pedagogik hamkorlik o'zida quyidagilarni mujassamlashtiradi:

1) o'quvchilarning quvvatlarini mujassamlashtirish asosida umumlashgan natijani qo'lga kiritishga asoslangan jamoa mehnatini tashkil etish texnologiyasi;

2) intellektual texnologiyalarga asoslangan axborotlarga ishlov berish usullari.

Bunday yondashuv natijasida intellektual madaniyatning yuqori darajasiga erishishi ta'minlanadi.

Pedagogik hamkorlik va hamjihatlikka asoslangan bilimlar to'rt ko'rinishda namoyon bo'ladi. Hamkorlik nazariyasi -

1) fundamental ilmiy nazariyalarning vujudga kelishiga asos bo'ladigan, umumiy ilmiy nazariyalar, dunyoqarashlar, g'oyalar, tamoyillar, timsollar, tasavvurlar tizimidan iborat paradigma;

2) nomuntazamlik, ochiqlik, o'tish xarakteridagi jarayonlarning tengsizligiga asoslangan g'oya atrofida birlashadigan muayyan xususiy ilmiy qarashlar;

3) tizimlarning o'z-o'zini tashkil etish yoki o'tish jarayonlariga oid umumiy ilmiy yondashuvlar;

4) ilmda mavjud bo'lgan hukmron tafakkurga barham berish, o'zgarmas tushunchalar va barqaror tafakkur, o'tish xarakteridagi daliliy shakllar va obrazlar, yangicha dunyoqarash - asosini tashkil qiladi.

Ta'lim jarayonida o'quvchilar faoliyatini, dunyoqarashini har tomonlama o'zgartirish tamoman yangi ilmiy-pedagogik asoslarga tayanishni taqozo qilmoqda. Umumiy o'rta ta'lim oldiga qo'yilgan maqsad, vazifa va tamoyillarni amalga oshirish

nafaqat ta'lim mazmunini o'zgartirishni talab qilmoqda, balki uning shakllari, metodlari, o'qituvchi faoliyatini ham takomillashtirishga bo'lgan ehtiyoj kuchaymoqda.

Hamkorlikda o'qitish texnologiyasida o'quvchilarni hamkorlikda o'qitishni tashkil etishning bir necha metodlari mavjud:

Guruhlarda o'qitish (R.Slavin, Ishmuhamedov) da o'quvchilar teng sonli ikki guruhga ajratiladi. Har ikkala guruh bir xil topshiriqni bajaradi. Guruh a'zolari o'quv topshiriqlarini hamkorlikda bajarib, har bir o'quvchi mavzudan ko'zda tutilgan bilim, ko'nikma va malakalarni o'zlashtirishga e'tiborni qaratadi.

Kichik guruhlarda hamkorlikda o'qitish . Bu yondashuvda kichik guruhlar 4 ta o'quvchidan tashkil topadi. O'qituvchi avval mavzuni tushuntiradi, so'ngra o'quvchilarning mustaqil ishlari tashkil etiladi. O'quvchilarga berilgan o'quv topshiriqlari 4 qismga ajratilib, har bir o'quvchi topshiriqning ma'lum qismini bajaradi. Topshiriq yakunida har bir o'quvchi o'zi bajargan qism yuzasidan fikr yuritib, o'rtoqlarini o'qitadi, so'ngra guruh a'zolari tomonidan topshiriq yuzasidan umumiy xulosa chiqariladi.

O'qituvchi har bir kichik guruh axborotini tinglaydi va test savollari yordamida bilimlarni nazorat qilib baholaydi.

O'qituvchi va o'quvchining hamkorlikdagi faoliyatiga doir tadqiqotlarda asosiy e'tibor o'zaro munosabatning rivojlanishini o'rganishga qaratiladi, o'qitishni guruhli tashkil qilish jarayoni bayon qilinadi.

Hamkorlikdagi faoliyat usuli deganda, o'qituvchi bilan o'quvchining birgalikdagi hatti-harakatlarining tizimini tushunish kerak. Bunday xatti-harakat o'qituvchining o'quvchiga ko'rsatadigan yordamidan boshlanadi;

O'quvchilarning faolligi asta-sekin o'sib borib, butunlay ularning o'zi boshqaradigan amaliy va aqliy harakatiga aylanadi; o'qituvchi bilan o'quvchi o'rtasidagi munosbata esa sheriklik pozitsiyasi xususiyatiga ega bo'ladi.

Pedagogika - psixologiya fanida hamkorlikning 8 ta shakli mavjud. Ular quyidagilardan iboratdir:

- 1) faoliyatga kirish;
- 2) mustaqil harakatlar o'qituvchi bilan o'quvchi hamkorlikda baj aradilar;
- 3) o'qituvchi harakatni boshlab beradi va unga o'quvchini jalb etadi;
- 4) taqlid harakatlari (o'qituvchidan ibrat olgan o'quvchi ana shu namuna asosida harakat qiladi);
- 5) madad harakatlari (o'qituvchi o'quvchiga oraliq maqsadni va unga erish usullarini tanlashda yordam beradi va oxirgi natijani nazorat qiladi);
- 6) o'zini - o'zi boshqarish harakatlari (o'qituvchi umumiy maqsadni ko'rsatishda oxirgi natijani baholashda ishtirok etadi);
- 7) o'zini - o'zi ko'rsatuvchi harakatlar;
- 8) o'zini - o'zi uyushtiruvchi o'yinli harakatlar.

Quyidagilarning keyingi sahifalarida shunday hamkorlik namunalari bo'lmish o'yin texnologiyalarini keltirib o'tamiz.

Muxokama va natijalar. O'zaro hamkorlikka asoslangan ta'lim. Hamkorlik pedagogikasida interaktivlik ("inter"- "o'zaro", "akt"- "faoliyat") muhim ahamiyat kasb etadi. Interaktivlik - o'qituvchi va o'quvchining o'zaro ta'siri. Hamkorlik faoliyatini takomil bosqichiga o'tish jarayonida o'zaro ta'sir o'tkazish harakatini baholashdan o'z -o'zini baholash darajasiga ko'tarilishi sodir bo'ladi. Ushbu jarayon hamkorlik dinamikasidan dalolat beradigan eng muhim omillardan biri vazifasini o'taydi. "Sub'ekt-Sub'ekt" munosabatlariga asoslangan hamkorlik namunalari bo'lmish o'yin texnologiyalari bolalarda ijodkorlik qobiliyatlarini shakllantiradi, mustaqil fikrlash, keng mushohada yuritish ko'nikmalarini rivojlantiradi. O'quvchilarning kichik guruhlardagi o'quv faoliyati o'yin (viktorina, breyn ring, turnir, musobaqa) shaklida, individual tarzda ham tashkil etilishi mumkin. Quyida shunday texnologiyalardan namunalari keltiramiz.

FOYDALANADIGAN ADABIYOTLAR:

1. Мирзиёев, Шавкат Миромонович. Эркин ва фаровон, демократик Ўзбекистон давлатини биргаликда барпо этамиз. Ўзбекистон Республикаси Президенти лавозимига киришиш тантанали маросимига бағишланган Олий Мажлис палаталарининг қўшма мажлисидаги нутқ /Ш.М. Мирзиёев. – Тошкент : Ўзбекистон, 2017. - 56 б. (.pdf 17.6Mb).

2. O'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi muassasalari uchun pedagog kadrlar tayyorlash tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risidagi Vazirlar Mahkamasining 2001 yil 4 oktyabrdagi 400-sonli qarori

3. Abduquddusov O.A. Kasb ta'limi o'qituvchilari tayyorlashga integrativ yondashuv. - T.: Fan, 2005. – 160 b.
4. Azizxo'jaeva N.N. Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat. -T.: 2003, -174 b.
5. Bogoyavlenskaya D.B. Intellektualnaya aktivnost kak problema tvorchestva. – Rostov-na-Donu, 1983. -174 s.
6. Djumabaeva F., So'fixo'jaev N., Tursunova Z.M. Talabalarning ijodiy fikrlashini rivojlantirish. –Andijon, 2002. - 102 b.